

Щодо визначення сутності злочинної діяльності

У статті розглянуто та проаналізовано погляди вчених на визначення поняття «злочинна діяльність». З'ясовується сутність злочинної діяльності, оскільки це має важливе значення для визначення основних напрямків боротьби з нею, встановлення засобів протидії, а також попередження. Розглядаються змістовні елементи злочинної діяльності – мета, об'єкт, суб'єкт, засоби та процес діяльності, а також обґрунтовано, що для підвищення ефективності боротьби зі злочинною діяльністю потрібно вивчати її як соціальний феномен, як один із різновидів соціально значущої людської діяльності.

Ключові слова: злочинна діяльність, злочинність, соціальний феномен, боротьба зі злочинністю.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розроблення ефективних прийомів і засобів боротьби зі злочинністю неможливе без пізнання природи та сутності злочинної діяльності, її ознак, причин і умов, способів здійснення. Саме через вивчення змістовних основ злочинної діяльності, механізму її здійснення, тактики застосування, стратегічних завдань можливі її контроль та регулювання. З'ясування сутності злочинної діяльності має важливе значення для визначення основних напрямків боротьби з нею, встановлення засобів протидії, а також попередження. Тому для підвищення ефективності боротьби зі злочинною діяльністю потрібно вивчати її як соціальний феномен, як один із різновидів соціально значущої людської діяльності. У сучасний період розвитку нашого суспільства, для якого характерним є співіснування старих і нових форм життєдіяльності, коли відбувається якісна зміна злочинності, значне розширення її меж, як ніколи важливого значення набуває високий рівень теоретичного осмислення даної проблеми.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На необхідність вивчення злочинної діяльності вказують такі науковці, як А. В. Дулов, В. Я. Колдін, А. Ф. Лубін, І. Ф. Пантелеев, І. О. Возгрін, А. Ф. Зелінський, В. П. Бахін, Р. С. Белкін та ін. Проте зміст названої діяльності автори істотно обмежують, зводячи його практично до одиничних актів злочинів, що не відповідає дійсності.

Основною метою статті є з'ясування сутності злочинної діяльності, її природи, аналіз точок зору вчених на це явище, та надання визначення вказаного поняття.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У психології активно розробляється міждисциплінарна теорія людської діяльності, проте злочинна діяльність навіть не згадується. Філософи, розглядаючи види людської діяльності, не вказують злочинну діяльність як самостійний вид. Вони лише виділяють такі характеристики діяльності, як «негативна», «антисуспільна», «протизаконна», «аморальна» [1, с. 13]. Необхідність вивчення такого роду людської діяльності є беззаперечною, оскільки вона обумовлена потребами науки, практики, сучасного суспільства. Поняття «злочинна діяльність» має самостійне кримінально-правове значення і потребу в його теоретичному обґрунтуванні [2, с. 24]. Дослідження цієї проблеми особливого значення набуває у зв'язку зі значним зростанням професійної та організованої злочинності, її інтелектуального й технічного рівня та з необхідністю ретельного аналізу діяльності злочинних угруповань з метою її своєчасного виявлення та припинення.

Вивчення злочинної діяльності не повинно обмежуватись аналізом вчинених злочинів, що базується на таких характеристиках, як причини, умови, форми та фактори злочинності. Вона включає в себе принципи та форми організаційної структури злочинних формувань, напрямки та форми функціонування злочинної діяльності, її способи і тактичні аспекти, що існують і мають значення як під час підготовки і вчинення злочинів. Для підвищення ефективності боротьби зі злочинною діяльністю потрібно вивчати її як соціальний феномен, як один із різновидів соціально значущої людської діяльності.

В. Я. Колдін пише, що злочинна діяльність становить основний зміст події, що розслідується [3, с. 66]. О. Ф. Лубін відзначає, що злочин – це деякі реальні рухи, дії і операції реальних осіб, тобто

певний тип людської діяльності з її засобами і процедурами, які з позиції кримінального права визнаються протизаконними [4, с. 10]. На думку Т. Є. Караєва, злочинна діяльність – це постійне здійснення однотипної суспільно небезпечної поведінки, яка складається зазвичай із різних дій [5, с. 11]. Такі науковці, як: Г.О. Кригер, Н.Ф. Кузнєцова, Б. О. Курінов, І. С. Тишкевич прирівнюють поняття злочинної діяльності до стадій вчинення злочину (готування, замах, закінчений злочин) або лише до готування й замаху, які називають незакінченою злочинною діяльністю [6, с. 51; 7, с. 3; 8, с. 138; 9, с. 31].

Таким чином, поняття «злочинна діяльність» використовується в основному для зручності під час опису тих чи інших кримінально-правових питань, а не для проникнення в її сутність, незважаючи ні на етимологічне, ні психологічне, ні філософське її тлумачення. До того ж часто роблять акцент на тотожності понять «злочин» і «злочинна діяльність». Однак ці поняття не тотожні і не взаємозамінні, проте пов'язані між собою.

В. В. Тищенко вважає, що поняттям злочину охоплюється як поодинокі одномоментні дії, так і сукупність тривало скоюваних вчинків, що утворює певний склад злочину [10, с. 104]. А. Ф. Зелінський зазначає, що злочинна діяльність відрізняється від триваючого злочину тим, що складається зі злочинів, які є самостійними вчинками. В одному діянні, що продовжується, виявляється один учинок, а у злочинній діяльності – система вчинків, кожен з яких містить склад злочину. Злочинна діяльність є самостійним кримінально-правовим поняттям, а не синонімом злочину [11, с. 100].

Крім цього деякі науковці розрізняють терміни «злочинна діяльність» і «злочинна поведінка», вважаючи, що термін «злочинна діяльність» відтворює не лише присутність системи певних злочинних дій, а й цілеспрямований пошук особою соціальних позицій, умов для реалізації злочинних намірів, розвиток у процесі самовиховання якостей, важливих саме для злочинної діяльності [12, с. 288].

Отже, необхідно чітко визначити поняття «злочинна діяльність», при цьому приділити увагу для вивчення поняття «діяльність», а також не підмінюючи його поняттями «злочин», «злочинність» чи «злочинна поведінка».

Злочин – це комплекс протиправних дій, що ставить перед собою особа для досягнення злочинної мети. Послідовність та характер злочинних дій залежно від умов і засобів досягнення конкретної мети можуть бути різними. Злочинність – це сукупність учинених злочинів, що характеризує їх якісну та кількісну поширеність. При цьому, злочинна діяльність формується в процесі існування і розвитку злочинної частини суспільства. Таким чином, злочин – це одиничне явище, злочинність – загальне, а злочинна діяльність – прояв і відбиток соціальної сутності злочинів і злочинності як соціальний елемент життєдіяльності суспільства [13, с. 17; 14, с. 99].

Злочинна діяльність, як і будь-яка діяльність не є хаотичною поведінкою особи і має свою структуру, до якої входять такі елементи як: мету, об'єкт, суб'єкт, засоби та процес діяльності [15, с. 86; 16, с.19]. Мету породжують мотиви людини. Основна роль мотиву обумовлена характером і специфікою людської поведінки, зокрема її вибірковістю та ціленаправленістю. Виникненню мотивів будь-якої діяльності, протиправної теж, передують поява певної потреби. В результаті переживання суб'єктом потреби, що виникла, як своєї, особистісно-значимої, проявляється особливий, актуальний для даного суб'єкта стан необхідності (тобто потреба у чомусь конкретному). Відповідно, спочатку виникає мотив, ставиться мета, потім людина аналізує дійсність, у якій вона діятиме, обирає способи і засоби досягнення цієї мети, визначає послідовність своїх майбутніх дій. Остання залежить від різних обставин суб'єктивного і об'єктивного характеру, але діяльністю вони стають лише в тому разі, якщо підпорядковані загальній меті й загальному мотиву.

Метою злочинної діяльності є забезпечення сприятливих умов для такої діяльності. При цьому мета зайняття злочинною діяльністю та вчинення злочинів можуть бути різними. Мета злочинної діяльності є уявленням про те, для чого особа здійснює певні дії, що вона прагне, а також якого конкретного результату прагне.

Об'єктом діяльності є те, на що вона спрямована для реалізації мети. Залежно від конкретного виду діяльності її об'єктом можуть бути навколишнє середовище, продукти діяльності людини, система суспільних відносин, люди тощо. Об'єкт злочинної діяльності становлять предмети матеріального світу, люди та правові відносини, які ставляться під охорону кримінального закону.

Суб'єкт злочинної діяльності діяльний, як і будь-яка інша людина в процесі праці. Однак його відрізняє з поміж інших суб'єктів те, що в його діях наявна певна антисуспільна спрямованість направлена на вчинення протиправних дій. Будь-який вид діяльності має специфічні засоби та способи їх використання. Характер засобів злочинної діяльності визначається її метою, умовами

здійснення та послідовністю цих дій. Мета діяльності завжди співвідноситься із засобом її реалізації, а засіб служить меті, виконує те призначення, ті функції, що продиктовані метою.

Засоби злочинної діяльності – це знаряддя праці, предмети, інструменти, механізми та їх системи; тварини та живі істоти, речовини, які суб'єкт використовує для здійснення своїх злочинних намірів. Засоби діяльності не обмежуються лише тими предметами, за допомогою яких здійснюється вплив на предмет праці. У структурі злочинної діяльності знаряддями праці є засоби вчинення злочину, які можуть бути матеріальними і нематеріальними, спеціально пристосованими і непристосованими. Вибираючи засоби злочинної діяльності суб'єкт вибирає і способи вчинення злочинів, для досягнення конкретного результату.

Процес злочинної діяльності спрямований на реалізацію поставленої мети і одержання бажаного результату. Результат – матеріальне втілення інтересів суб'єкта, що спонукали його до скоєння злочинів: фізична, майнова, моральна шкода. Результатом також можна вважати і задоволення злочинцем будь-яких своїх потреб, бажань, пристрастей, прагнень. З'ясувавши основні елементи злочинної діяльності, слід звернути увагу, що деякі автори у своїх роботах виділяють різні категорії та ознаки злочинної діяльності. Так, на думку П. К. Кривошеїна, злочинна діяльність – це об'єктивно існуюча реальність, тому вона повинна характеризуватися специфічними ознаками [2, с. 25]. До них науковець відносить стійкість установки, наміри на скоєння низки злочинів; тривалість здійснення злочинних дій. Конкретними об'єктивними (зовнішніми) ознаками, які виявляються в злочинній діяльності, є: просторово-часова ознака, що визначає географію злочинної діяльності і постійне здійснення злочинних дій; кількісна, що характеризує злочинну діяльність певною кількістю злочинів та їх високий ступінь інтенсивності; якісна, що припускає юридичну тотожність, однорідність чи різнорідність злочинних дій [17, с. 65]. А. Ф. Зелінський, виходячи з масштабів тривалості й цілісності злочинної діяльності, виділяє три її різновиди щодо підходів до вчинення злочину: 1) цілісна злочинна діяльність, що являє собою систему протиправних дій, тісно пов'язаних між собою єдністю задуму, місця і часу скоєння; 2) злагоджена злочинна діяльність – сукупність цілісних суспільно небезпечних діянь, яка відображає спрямованість особи в певній сфері її ставлення до оточуючого світу. Усі ці злочини продиктовані одним і тим самим мотивом, але детально плануються лише окремі з них; 3) загальна злочинна діяльність відтворює ціннісну орієнтацію особи суб'єкта, його уявлення про мету й сенс життя. Ця діяльність триває роками, іноді з дитинства до старості, перериваючись лише відбуванням покарання та іншими, незалежними від злочинця обставинами. Загальний мотив такої діяльності відображається в свідомості злочинця як прагнення до паразитичного існування, «розкішного життя», домінування над оточуючими шляхом насильства тощо [18, с. 19-20].

Висновки дослідження. Отже, злочинна діяльність – це спосіб існування певної частини суспільства, процедура її життєзабезпечення, а не тільки конкретні акти з досягнення конкретних (окремих) злочинних цілей. Враховуючи те, що така діяльність є різновид соціальної діяльності, тому виникає необхідність здійснювати дослідження злочинної діяльності як соціального явища, і вивчати її потрібно поряд з іншими видами людської діяльності.

Значення ознак злочинної діяльності полягає у тому, що вони відображають її сутність та особливості, а також характеризують способи її здійснення. При розробленні прийомів і засобів боротьби зі злочинною діяльністю повинні вивчатися та враховуватися можливості держави і суспільства для їх раціонального та повноцінного використання у сучасних умовах.

Злочинна діяльність має послідовність розвитку, притаманні їй елементи професійності та організованості. Тому для ефективної боротьби зі злочинністю необхідно враховувати всі аспекти, а не зосереджувати увагу на окремих видах злочинів. Визнаючи існування такого суспільно небезпечного явища як злочинна діяльність, вивчаючи її та аналізуючи, спостерігаючи за її розвитком, можна розробляти дієві шляхи протидії злочинній діяльності. А при вдосконаленні прийомів і засобів боротьби зі злочинністю слід використовувати історичний досвід, який дозволяє не тільки знати, коли і які прийоми та засоби з'явилися, а, насамперед, у зв'язку з чим та чому.

Джерела та література

1. Воронович Б. А. Категория деятельности в историческом материализме / Б. А. Воронович, Ю. К. Плетников. – М.: Знание, 1975. – 84 с.
2. Кривошеин П. К. Понятие «преступная деятельность» / П. К. Кривошеин // Проблемы дальнейшего укрепления социалистической законности деятельности ОВД: межвуз. сб. науч. тр. – Киев: КВШ МВД СССР, 1986. – С. 24-26.

3. Колдин В. Я. Криминалистическое знание о преступной деятельности: функция моделирования / В. Я. Колдин // Советское государство и право. – 1987. – № 2. – С. 63-69.
4. Лубин А. Ф. Криминалистическая характеристика преступной деятельности в сфере экономики : понятие, формирование, использование: учеб. пособие / А. Ф. Лубин. – Н. Новгород: Нижегород. высш. шк. МВД РФ, 1991. – 82 с.
5. Караев Т. Э. Повторность преступлений / Т. Э. Караев. – М. : Юрид. лит., 1983. – 102 с.
6. Кригер Г. А. Квалификация хищений социалистического имущества / Г. А. Кригер. – М.: Юрид. лит., 1971. – 358 с.
7. Кузнецова Н. Ф. Некоторые вопросы ответственности за приготовление и покушение по советскому уголовному праву / Н. Ф. Кузнецова // Советское государство и право. – 1955. – № 5. – С. 116-120.
8. Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений: учеб. пособие / Б. А. Куринов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 181 с.
9. Тишкевич И. С. Приготовление и покушение по уголовному праву / И. С. Тишкевич. – М.: Госюриздат, 1958. – 258 с.
10. Тищенко В. В. Криминалистические аспекты изучения преступной деятельности / В. В. Тищенко // Проблемы государства и права Украины: темат. сб. науч. тр. – Киев : УМК ВО, 1992. – С. 103-109.
11. Зелинский А. Ф. Понятие «преступная деятельность» / А. Ф. Зелинский // Советское государство и право. – 1978. – № 10. – С. 98-100.
12. Кримнология / под ред. А. И. Долговой. – М. : Норма, 1997. – 779 с.
13. Євдокіменко С. В. Злочинна діяльність: сутність та криміналістичні аспекти боротьби з нею: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Євдокіменко Світлана Вікторівна. – К., 2002. – 218 с.
14. Сакало В. О. Тактика злочинної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Сакало Віра Олександрівна. – К., 2002. – 189 с.
15. Салтевский М. В. Криминалистика: учеб. и практ. пособие / М. В. Салтевский. – Харьков: Рубикон, 1996. – 432 с.
16. Самыгин Л. Д. Преступная и криминалистическая деятельность как объект криминалистического изучения / Л. Д. Самыгин, Н. П. Яблоков // Криминалистика: учебник/под ред. Н. П. Яблокова. – М.: БЕК, 1995. – С. 19-33.
17. Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве (теоретические и практические проблемы) / Кривошеин П. К. – К. : Вища шк., 1990. – 159 с.
18. Зелінський А. Ф. Злочинна діяльність: поняття та відповідальність / А. Ф. Зелінський // Радянське право. – 1991. – № 12. – С. 19-21.

Саско Е. Об определении сущности преступной деятельности. В статье рассмотрены и проанализированы взгляды ученых на определение понятия «преступная деятельность». Выяснена сущность преступной деятельности, поскольку это имеет важное значение для определения основных направлений борьбы с ней, установления средств противодействия, а также предупреждения. Рассмотрены содержательные элементы преступной деятельности – цель, объект, субъект, средства и процесс деятельности, а также обосновано, что для повышения эффективности борьбы с преступной деятельностью нужно изучать ее как социальный феномен, как одну из разновидностей социально значимой человеческой деятельности. Преступная деятельность имеет последовательность развития, ей присущи элементы профессионализма и организованности. Поэтому для эффективной борьбы с преступностью необходимо учитывать все аспекты, а не концентрировать внимание на отдельных видах преступлений. Признавая существование такого общественно опасного явления, как преступная деятельность, изучая ее и анализируя, наблюдая за ее развитием, можно разрабатывать действенные пути ее противодействию. При совершенствовании приемов и средств борьбы с преступностью следует использовать исторический опыт,

Ключевые слова: преступная деятельность, преступность, социальный феномен, борьба с преступностью.

Sasko O. On the Definition of the Essence of the Criminal Activity. The article discusses and analyzes the views of scientists on the definition of the concept «criminal activity». The importance is placed on the essence of criminal activity, because it is important for determining the main directions of struggle against it, establishing means to counteract and prevent it. The article seeks to substantiate the principal elements of the criminal activity – purpose, object, subject, tools and the process of activities. It has been proved that to improve the effectiveness of struggle against criminal activity scholars should study it as a

social phenomenon, as one of the varieties of socially significant human activity. The criminal activities have their development sequence, inherent elements of professionalism and organization. Therefore, to fight crime effectively all the aspects should be taken into account but not to focus only on certain types of crimes. Recognizing the existence of such phenomena as socially dangerous criminal activity, studying and analyzing it, watching its development, provides possibility to develop effective ways of counteracting criminal activity. The reference to the historical experience is of great importance on the way of improving strategies, methods and means of fighting the crime.

Key words: criminal activity, crime, social phenomenon, struggle against crime.

УДК 343.222:4(477)

О. Старко

Проблемні питання кримінальної відповідальності за ст. 130 Кримінального кодексу України

Статтю присвячено проблемі кримінальної відповідальності за зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби. Досліджується питання щодо невдалого визначення законодавцем збудників інфекційних хвороб у назві та диспозиції статті, обґрунтовується положення про те, що злочин, передбачений ч. 1 та ч. 2 ст. 130 Кримінального кодексу України може бути вчинено не лише шляхом дії, а й бездіяльності. Розглядається дискусійне питання щодо моменту закінчення злочину у формі зараження, виявлено недоліки щодо визначення суб'єкта злочину. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення законодавства та практики застосування.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, зараження, поставлення у небезпеку зараження, ВІЛ-інфекція, невиліковна інфекційна хвороба, суб'єкт злочину.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ст. 130 Кримінального кодексу (далі - КК) України передбачає відповідальність за зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби. Запровадження цієї кримінально-правової заборони є формою державного реагування на поширення соціальних хвороб злочинним шляхом. Норми, сформульовані у цій статті не можна назвати юридично бездоганними, що породжує неоднозначність у тлумаченні окремих ознак складу злочину, проблему відсутності чітких орієнтирів щодо їх встановлення, спірність деяких питань притягнення особи до кримінальної відповідальності. Ці обставини ускладнюють правозастосування, а отже й протидію злочинності цього виду. Отже, аналіз проблемних питань кримінальної відповідальності за зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби має науково-практичне значення та є актуальним напрямом кримінально-правових досліджень.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблеми кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з поширенням ВІЛ – інфекції та інших інфекційних хвороб розглядалися у працях небагатьох вчених. Це, зокрема, роботи А. А. Андрушка, Л. П. Брич, О. М. Джужі, М. П. Короленка, В. Є. Михайлова та ін.

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є аналіз проблемних питань кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 130 КК України. Завдання статті полягають у: 1) дослідженні питання щодо визначення збудників інфекційних хвороб за ст. 130 КК України; 2) дослідженні змісту ознаки «невиліковна інфекційна хвороба»; 3) розгляді питань щодо форм діяння, моменту закінчення злочину та визначення ознак суб'єкта злочину; 4) формулюванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перша проблема стосується вживання законодавцем у ст. 130 КК України формулювання - «зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби». Отже,